

Nederlands en ict in het mbo

Op weg naar een scholingskader rond differentiatie in de klas

Inhoud

1.	INLEIDING; AANLEIDING EN ACHTERGROND	3
2.	WERKWIJZE	5
3.	AFNEMERS VAN SCHOLING; BEHOEFTEPEILING	7
3.1.	Scholingsbehoefte rondom het vak Nederlands	7
3.2.	Inzet van compenserende software bij dyslexie	9
4.	AANBIEDERS VAN SCHOLING	10
4.1.	Scholingsaanbod voor het vak Nederlands in het mbo.....	10
4.2.	Scholingsaanbod voor dyslexie	11
5.	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	12
6.	TOT SLOT	13

N.B. Om de leesbaarheid van het rapport te vergroten is ervoor gekozen het woord ict met kleine letters te schrijven. Daar waar het om eigennamen gaat zijn hoofdletters gebruikt.

1. Inleiding; aanleiding en achtergrond

De invoering van de Referentieniveaus¹ en de bijbehorende centrale examinering hebben in het mbo gezorgd voor hernieuwde aandacht voor Nederlands en rekenen. Eén van de aspecten waar de aandacht naar uitgaat is scholing van docenten, zowel in de initiële opleiding als in na- en bijscholing. Doel is uiteindelijk om de kwaliteit van de lessen te vergroten, en zo het leerrendement voor de studenten omhoog te brengen. Karakteristiek voor het mbo-onderwijs in met name Nederlands lijkt te zijn dat het vooral goed is in het onderhouden van het startniveau waarmee de studenten binnenkomen², maar voor een deel van de studenten is dat niet genoeg. Zij moeten minimaal één niveau stijgen (van 1F naar 2F, van 2F naar 3F) om het gewenste examenniveau te bereiken.

Didactisch gezien is er veel aandacht voor de noodzaak tot differentiëren in de klas; een lastig punt voor veel docenten. Het mbo laat de laatste jaren een sterke groei van het gebruik van digitale leermiddelen zien³. Voor het mbo is een groot aantal digitale leermiddelen voor Nederlands, vaak in de vorm van adaptieve oefenprogramma's, beschikbaar. In theorie is ict hierbij een nuttig hulpmiddel, de praktijk lijkt weerbarstiger. Hier zou professionalisering (scholing) een rol kunnen spelen, maar het is nodig het beeld verder aan te scherpen om te kunnen bepalen waar de behoefte werkelijk zit. Wat voor scholingsaanbod is er voor docenten Nederlands in het mbo, en op welke manier speelt ict daarin een rol? Waar zitten precies de knelpunten, als het gaat om de inzet van ict bij Nederlands in het mbo? Wat zou er nog meer nodig zijn om de knelpunten die door docenten gesignaleerd worden, effectief te ondervangen? Is er een model voor opleiden en professionaliseren denkbaar?

Het past in de ambitie van Kennisnet om te werken aan professionalisering van docenten op het gebied van ict, om te onderzoeken wat er nodig is om docenten tot vaardige gebruikers van het beschikbare ict-instrumentarium te maken. Dit alles vanuit de gedachte dat ict kan bijdragen aan betere zorg voor studenten, door differentiatie beter mogelijk te maken, door motivatie te verhogen en uiteindelijk te leiden tot betere prestaties. Het personaliseren van onderwijs, dat wordt gefaciliteerd door hedendaags ict-instrumentarium, draagt bij aan excellente scholen⁴. Tegen deze achtergrond worden de volgende onderzoeksvragen gesteld:

1. Welke factoren spelen op dit moment op het gebied van professionalisering in Nederlands met ict in het mbo?
2. Beschrijf modellen van (kortere en langere) scholingstrajecten op het gebied Nederlands die momenteel plaatsvinden en uitgevoerd worden door diverse consortia? Hoe wordt ict ingebed in deze trajecten?
3. Welke perspectieven kunt u schetsen voor professionalisering (met ict) om aan de verscherpte eisen tegemoet te komen?

¹ Meijerink (2009). Referentiekader taal en rekenen. De referentieniveaus. SLO: Enschede

² Bureau ICE (2013). Het streefniveau voorbij. Bouwstenen voor succesvol taal- en rekenonderwijs. Culemborg: Bureau ICE

³ Kennisnet (2013). Vier in balans monitor 2013. De laatste stand van zaken van ict en onderwijs. Zoetermeer: Kennisnet

⁴ Kennisnet (2013). Vier in balans monitor 2013. De laatste stand van zaken van ict en onderwijs. Zoetermeer: Kennisnet

Sinds 1999 is er vanuit beleidsmakers aandacht besteed aan Nederlands, zowel als eigenstandig vak, als geïntegreerd in de beroepsmatige vorming⁵. Uiteindelijk zijn in 2010 de referentieniveaus verankerd in de wet. De instellingen maakten in de tijd voorafgaand aan de invoering van de referentieniveaus sterk verschillende keuzes (wel of niet op het rooster, wel of niet geïntegreerd aanbieden), maar er waren zeker instellingen, of opleidingen, waar actief taalbeleid in de opleidingen werd gevoerd.

De discussie rondom het profiel en de bevoegdheid van de mbo-docent is sterk in beweging. Volgend op een advies van de Onderwijsraad⁶ heeft de minister besloten dat met ingang van collegejaar 2013-2014 lerarenopleidingen een afstudeerrichting moeten aanbieden gericht op het (v)mbo (naast een afstudeerrichting gericht op het algemeen vormend onderwijs (avo)). Dit heeft veel gevolgen voor de opleidingen.

Voor docenten Nederlands moet onder andere het probleem worden geadresseerd dat het niveau 3F (voor studenten op mbo-niveau 4) tot de taken van de zittende docent behoort. Deze is meestal tweedegraads bevoegd, terwijl 3F behoort tot het eerstegraads gebied. Met het oog op de doorstroming van mbo naar hbo is het van belang dat mbo-studenten de vakken Engels, Nederlands en rekenen op hetzelfde niveau afronden als havisten.

⁵ Raaphorst, E., en Steehouder, P. (2010). Nederlandse taal in het mbo: beleid en praktijk.'s-Hertogenbosch/Utrecht: Ecbo

⁶ Onderwijsraad (2011). Goed opgeleide leraren voor het (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs. Den Haag: Onderwijsraad

2. Werkwijze

Het hier beschreven onderzoek is kleinschalig en kwalitatief van opzet geweest om zicht te krijgen op de situatie op de mbo-scholen, en knelpunten en opleidingsbehoefte te inventariseren. Er is gekozen voor het interviewen van betrokkenen uit het mbo-veld. Daarbij is actief gezocht naar mensen die vanuit hun positie binnen de mbo- school geacht werden een bredere en meer beleidsmatige blik te hebben dan individuele docenten. De geïnterviewden zijn bijvoorbeeld beleidsmedewerker Taal, of lid van een mbo-brede werkgroep Taal. De namen en functietitels van de geïnterviewde medewerkers van de mbo- school vindt u in bijlage 3. De vragenlijst die uitgangspunt is geweest bij de gesprekken, vindt u in bijlage 1.

Het beeld over de situatie op de mbo-scholen is aangevuld met informatie uit de gesprekken met twee experts. De vragenlijst die daarbij is gehanteerd, vindt u in bijlage 2. Hun namen en functietitels staan ook vermeld in bijlage 3.

Het scholingsaanbod is geïnterviewd middels desk-research, waarbij de website www.aanbodoverzichttaalenrekenen.nl het vertrekpunt is geweest. Aanbieders kunnen via deze weg hun aanbod zelf bekend maken, en moeten dit aanbod ook zelf bijhouden. Niet alle aanbieders zijn daarin even secuur, dus ontbrekende of verouderde gegevens zijn aangevuld met behulp van informatie die gevonden is op de sites van de aanbieders zelf. Bovendien is dit beeld aangevuld met informatie uit de gesprekken met de mbo-scholen en experts.

Voorafgaand aan de gesprekken hebben de onderzoekers vastgesteld welke vormen van ict voor dit onderzoek relevant waren. Er is voor gekozen om tijdens de gesprekken vooral in te gaan op ict-toepassingen die hetzij inhoudelijk, hetzij functioneel een verband met Nederlands en taalonderwijs hebben. Een methode van een uitgever die naast boeken ook digitale onderdelen omvat, valt binnen de scope van het onderzoek. Digitale oefenprogramma's ook. Ook compenserende software die wordt toegepast voor/door dyslectische studenten hoort hier bij. In theorie horen hier ook functioneel relevante tools bij, bijvoorbeeld digitale tools om schrijven of spreken te ondersteunen. Een schrijfhulpmiddel is bijvoorbeeld het gebruik van een outlining-tool in Word⁷. Deze functionele tools worden door de geïnterviewde personen niet genoemd. Tijdens de interviews is specifiek gevraagd naar de inzet van compenserende software voor dyslectische studenten.

Administratieve pakketten horen vanuit deze visie niet bij de software die relevant is voor Nederlands en taalonderwijs, digitale leeromgevingen nemen een tussenpositie in. Eén van de in het onderzoek betrokken mbo -scholen werkt bijvoorbeeld met zelf ontwikkelde, en digitaal opgeslagen en ontsloten, leerwerkprestaties. De ELO van de school is dan direct een belangrijke werkomgeving voor docenten en studenten geworden.

Om de geïnterviewden een beeld te geven van het type pakketten waar de onderzoekers op doelden, is bij het opstellen van de vragenlijst gebruik gemaakt van de uitkomsten van een onderzoek dat ITS eerder

⁷ De Smet, M., Brand-Gruwel, S. en Kirschner, P. (2013). Plannen en schrijven met een digitale outlining-tool. In: 4W uitgave 4-2013. Zoetermeer: Kennisnet. Digitaal beschikbaar via <http://4w.kennisnet.nl/artikelen/2013/12/18/plannen-en-schrijven-met-een-elektronische-outline/>

uitvoerde⁸. Tijdens de gesprekken werd een aantal pakketten en websites genoemd die in het onderzoek van ITS niet naar voren kwamen.

Sociale media en platforms, gericht op het uitwisselen van kennis en ervaringen, bijvoorbeeld als onderdeel van een scholingstraject, zijn een laatste categorie van ict-hulpmiddelen die een rol kunnen spelen bij onderwijs en scholing.

⁸ ITS (2012). ICT-toepassingen voor taal en rekenen in het mbo. Nijmegen: ITS

3. Afnemers van scholing; behoeftepeiling

Tijdens de interviews met mbo-scholen is gevraagd naar scholingsbehoefte (na- en bijscholing) voor het vak Nederlands, en de inzet van ict (inhoudelijk en functioneel) daarbij. Daarnaast is gevraagd naar scholingsbehoefte rondom de inzet van ondersteunende software voor dyslectische studenten.

3.1. Scholingsbehoefte rondom het vak Nederlands

Waar zitten de vragen en behoeften van mbo- scholen als het gaat om (na- en bij-)scholing van docenten Nederlands? Hoe wordt er gewerkt in de klas, waar zitten de witte vlekken? En specifiek, hoe verloopt differentiatie in de klas, en hoe staat het met de inzet van ict hierbij? Rondom deze vragen is er gesproken met vertegenwoordigers van vijf mbo- scholen. Op alle mbo- scholen die in dit onderzoek betrokken zijn geweest, is digitaal lesmateriaal in gebruik bij het vak Nederlands. Naast mixed media-methodes van enkele grote uitgevers wordt er gewerkt met een breed scala aan websites die oefenmateriaal aanbieden, en ook deels met zelfgemaakt digitaal materiaal (soms opgeslagen in de ELO van de school, maar er zijn ook pakketten van uitgevers die het uploaden van materiaal binnen de methode-omgeving ondersteunen). Kijkend naar de scholingsbehoefte die er bestaat rondom taalonderwijs met gebruikmaking van ict, staat het inzetten van dit soort materiaal centraal. Dit blijkt uit de hieronder weergegeven citaten uit interviews.

Scholingsbehoeften

“Uit pilots die gedaan zijn met Nu Nederlands en Taalblokken blijkt dat het leren kennen van een dergelijk systeem een flinke tijdsinvestering van docenten vergt. Om het systeem optimaal in te zetten, en alle functionaliteiten te leren kennen, is veel tijd nodig. Uitgeverijen verzorgen weliswaar scholingen, maar er zit nog een groot gat tussen de meeste trainers, die door het systeem vliegen alsof het niets is, en de mensen die ermee moeten werken.

Niet alle docenten kunnen en/of willen de tijd die nodig is, erin investeren. Het gevolg is dat docenten tegen knelpunten tijdens het werken tegen knelpunten oplopen, en er soms uiteindelijk toe kunnen besluiten om het pakket helemaal niet meer te gebruiken.

Hier is een aantal uitwegen aan te geven:

- *De gebruiksvriendelijkheid van systemen kan beter. Veel systemen veronderstellen een behoorlijke ict-vaardigheid, die lang niet alle docenten bezitten. Het gaat dan niet om het omgaan met Word, Excel en PowerpointPowerPoint, want dat kunnen de meesten wel, maar om het volgen van de denktrant, de systematiek die in het systeem zit. ‘Logisch denken’, snappen hoe het systeem in elkaar zit. Door verkeerd gebruik ontstaat ook vervuiling in systemen.*
- *De school die een dergelijke nieuwe methode aanschafft, moet zorgen voor voldoende tijd en ondersteuning om ermee te leren werken (implementatie!)”*

“Vaak is voorlichting over een bepaald pakket eenmalig. Ermee leren werken vergt veel zelfwerkzaamheid en zelfstudie van de docent; dan wordt tijd een knelpunt.”

“Er wordt veel uitgewisseld onder collega’s; centraal worden af en toe scholingsbijeenkomsten georganiseerd, die goed bezocht worden (bv. workshop schrijfdidactiek van ITTA). Tegelijkertijd komen er weinig vragen om scholing van de docenten.”

“Docenten worstelen vooral met vragen over hoe ze digitale leermiddelen kunnen inzetten tijdens de les. Scholing is nodig, maar 1 x een cursusmiddag is niet voldoende. Deze pakketten moeten echt geïmplementeerd worden, ingebed in de hele organisatie.”

“Docenten zouden geholpen zijn met meer kennis over wat er beschikbaar is. Bijvoorbeeld per taalvaardigheid (domein) in kaart brengen: welk ict-leer-hulpmiddel is er? Bij welke leerdoelen kun je het inzetten? Hoe werk je ermee? Er is een gebrek aan kennis over wat er is, en wat je ermee kunt doen.”

“De meeste digitale leermiddelen die we gebruiken zijn prima van kwaliteit. Het is wel zo dat er meer uit gehaald kan worden. Knelpunten zijn ruimte (tijd; facilitering) en kennis.”

“Daarnaast zijn docenten sceptisch over digitale materialen, en hebben ze vragen over de begeleiding van studenten bij het werken met het materiaal.”

“Studiebijeenkomsten met een heel praktisch karakter (wat kan ik met dit leermiddel doen? Hoe doe ik dat precies?) voorzien in een behoefte. Daarnaast is het wel noodzakelijk dat docenten zelf aan de slag gaan, al dan niet begeleid.”

Bij rekenen wordt al langer gewerkt met Rekenblokken, en daar zien we dat docenten veel gebruik maken van de gegevens die beschikbaar zijn in het leerlingvolgsysteem. Hoe meer ervaring ze ermee hebben, hoe beter dit verloopt.

Bij Nederlands moet dit nog tot ontwikkeling komen. Ook functionaliteiten als het zelf uploaden van materiaal worden nog niet, of mondjesmaat, gebruikt.

De scholingsbehoefte zit hem vooral op het gebied van de didactische inbedding van ict-middelen in het onderwijs.

Voorbeelden van vragen die leven, zijn:

- *Is het nog wel nodig om klassikale instructie te geven? Of kan ik dat beter in groepjes doen?*
- *Hoe houd ik het overzicht over waar de studenten mee bezig zijn als alle studenten hun eigen leerroute door het digitale materiaal volgen?*
- *Klasmanagement, veranderende rol docent*
- *E-didactiek*

Alle geïnterviewden hebben benadrukt dat de verschillen tussen docenten als het gaat om differentiëren in de les, al dan niet met inzet van ict (digitale leermiddelen), groot zijn. Er zijn docenten die veel tijd steken in het zich eigen maken van digitale pakketten, en daarin voorlopen op veel collega's.

Tussen de verschillen zijn er generieke trends zichtbaar, die de volgende conclusies ondersteunen:

- Er lijkt weinig behoefte te bestaan aan scholingstrajecten met een civiel effect; formele scholing die leidt tot certificering of diplomering. Vermoedelijk hangt dit samen met het feit dat een groot deel van de docenten Nederlands al een bevoegdheid hebben, hetzij als tweedegraads docent Nederlands, hetzij via Pabo, aangevuld met cursussen op het gebied van educatie (NT1, NT2). Dit is een groot verschil met de situatie van het vak rekenen op het mbo; er is nooit een opleiding tot 'docent rekenen' voor het mbo geweest, en daar leeft de behoefte nu veel sterker.
- Wanneer het gaat over het omgaan met digitale leermiddelen, worden er veel informele scholingsmogelijkheden genoemd. Teams en werkgroepen organiseren bijeenkomsten waarbij

docenten van elkaar leren, of samen aan de slag gaan om mogelijkheden van pakketten te verkennen. Dit type activiteiten wordt ook vaak gerangschikt onder de noemer 'implementatie'. De geïnterviewden signaleren meer dan eens dat tijd hierbij een groot knelpunt is.

- Wanneer het gaat om het werken met digitale leermiddelen, is er een aantal aanknopingspunten voor verbeterde inzet ervan:
 - o Betere kennis van systemen en meer inzicht in hoe ze werken
 - o Scholing op het gebied van taaldidactiek met inzet van ict; of met andere woorden, hoe kan een docent een les zodanig opbouwen dat de inzet van ict didactisch gemotiveerd is?
 - o Omgaan met de module die studentresultaten opslaat; vertalen van studentresultaten naar vervolgstappen (opbrengstgericht werken)

- Het belang van differentiëren wordt door alle gesprekspartners beaamd. Echter, in praktijk vindt hoofdzakelijk differentiatie op tempo plaats: werk dat niet af is tijdens de les, wordt thuis afgemaakt (al dan niet digitaal). Meerdere gesprekspartners merken op dat met 30 jongvolwassenen in een lokaal, tijdens een les van een uur, de (fysieke) mogelijkheden om met bijvoorbeeld niveaugroepen binnen een klas te werken, zo goed als nihil zijn. Eén expert merkt op dat alleen anders groeperen (dus clusteren van studenten op taalniveau, niet naar opleiding) soelaas biedt. Geen van de mbo-scholen in dit onderzoek heeft hier ervaring mee.

3.2. Inzet van compenserende software bij dyslexie

Begeleiding van studenten met dyslexie in het mbo betekent gespecialiseerd maatwerk leveren. In samenspraak met een vaste begeleider kiest de student zelf welke knelpunten zodanig zijn dat hij/zij ze wil aanpakken. Uitgaande van de mogelijkheden van de student wordt dan gezocht naar een praktische en werkbare oplossing. Wanneer een student bijvoorbeeld problemen met lezen ervaart, kan de oplossing in verschillende richtingen worden gezocht: inzet van compenserende software, meer tijd voor het lezen van teksten, of dispensatie (vermindering van de hoeveelheid te lezen teksten)⁹.

Er zijn verschillende pakketten compenserende software op de markt, die hulp bieden aan dyslectische studenten, bijvoorbeeld doordat teksten hardop kunnen worden voorgelezen, of doordat tijdens het schrijven de woordvoorspeller suggesties doet. In de praktijk zien we dat veel mbo-scholen ervoor kiezen om de aanschaf van dergelijke software aan de studenten zelf over te laten. Op school kan de student ervaren hoe het is om met een dergelijk pakket te werken, en dankzij de schoollicentie vallen de aanschafkosten voor de student mee.

De mbo-scholen die in dit onderzoek betrokken waren, signaleerden geen specifieke scholingsbehoefte rondom de inzet van dit type compenserende software.

⁹ Kleijnen, R. en Goei, S.L. (2010). Protocol Dyslexie mbo. 's-Hertogenbosch: CINOP

4. Aanbieders van scholing

4.1. Scholingsaanbod voor het vak Nederlands in het mbo

De aanbieders van (na- en bij-)scholing op het gebied van Nederlands in het mbo (met inzet van ict) zijn globaal in twee categorieën te verdelen:

1. Aanbieders van diverse cursussen op het gebied van (taal)didactiek.
Onderwerpen die worden aangeboden zijn onder andere differentiatie, opzetten van doorlopende leerlijnen, schrijf- en spellingvaardigheden voor vakdocenten. Karakteristiek voor deze cursussen is dat ze meestal maatwerk zijn (op aanvraag van een team of groep docenten), en dat ict er geen rol van betekenis in speelt. Belangrijke aanbieders van dit type scholing zijn onder andere CINOP en ITTA. Daarnaast worden binnen mbo -scholen zelf ook scholingsbijeenkomsten georganiseerd.
2. Aanbieders die primair uitgever van software, digitale leermiddelen of toetssystemen zijn, en die aansluitend bij die producten cursussen aanbieden.
Deze gebruikerscursussen zijn divers van aard en diepgang. Sommige aanbieders gaan niet verder dan een dagdeel uitleg over de werking van het pakket, gericht op het leren kennen van de belangrijkste functionaliteiten ervan. Andere bieden meerdaagse trainingen aan, waarin ook andere onderwerpen aan bod komen. Een voorbeeld hiervan is: hoe wordt het werken met digitaal lesmateriaal ingebed in het taalbeleid van de instelling?

Er bestaat wel scholingsaanbod specifiek voor mbo-docenten waarin omgaan met ict centraal staat. Als een belangrijke opbrengst van dit aanbod wordt o.a. genoemd dat docenten “met argumenten kunnen onderbouwen welke keuzes wel of niet passen bij de leerinhouden en de studenten”. Ook zijn er maatwerk cursussen die instellingen begeleiden bij het inrichten van “blended learning”, dus het kiezen van de juiste mix van (digitale) instrumenten en sociale media, passend bij de doelstellingen van de instelling. Voor al deze cursussen geldt: dit scholingsaanbod is generiek, niet specifiek op Nederlands gericht.

Binnen de categorie ‘aanbieders van cursussen op het gebied van (taal)didactiek’ is er een vernieuwend initiatief, dat als model kansen lijkt te bieden voor het aanbieden van (na)scholing aan docenten Nederlands in het mbo. Een samenwerkingsverband van een hogeschool en drie mbo- scholen heeft de ‘Academie voor mbo-taaldocenten’ (zie www.taaldocent-academie.nl) ontwikkeld. De Academie heeft een dubbele doelstelling: verzorgen van nascholing voor zittende docenten Nederlands op het mbo, en (in de toekomst) verzorgen van initiële scholing voor docenten-in-opleiding (binnen het kader van de afstudeerrichting voor het (v)mbo).

De Academie biedt op dit moment een negental cursussen, gericht op (taal)didactiek in het mbo. Deelnemers ontvangen na afronding van een cursus een certificaat. Alle cursussen worden gegeven door een duo van docenten, één afkomstig van de betrokken docentenopleiding, en één afkomstig van een participierend ROC. Op die manier wordt geborgd dat de cursussen een voldoende theoretische basis

hebben en tegelijkertijd voldoende praktijkgericht zijn. Het doel is om de cursisten zowel inhoudelijk (theoretisch) als vakdidactisch op het juiste niveau te brengen.

In dit cursusaanbod komen digitale leer- en hulpmiddelen op dezelfde wijze aan bod als bijvoorbeeld een papieren methode; zo wordt TiO (een webbased programma, gericht op de veelzijdige ontwikkeling van schriftelijke taalvaardigheden) aan de orde gesteld in de cursus over schrijven en schrijfdidactiek. Ook wordt op kleine schaal gebruik gemaakt van een communicatieplatform voor het uitwisselen van ervaringen tussen cursisten.

Het aanbod overziend lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat didactiek en ict, wanneer het gaat om Nederlands op het mbo, elkaar in veel gevallen nog te weinig lijken te raken. De cursussen van uitgevers leggen de nadruk op (de werking van) ict, de overige cursussen leggen de nadruk op didactiek. Met name in het nascholingsaanbod gericht op didactiek of specifieke domeinkennis van het taalonderwijs ligt de mogelijkheid om verbanden te leggen met beschikbaar ict-instrumentarium voor Nederlands op het mbo.

4.2. Scholingsaanbod voor dyslexie

De Lexima Academie organiseert voor het hele onderwijsveld opleidingen, cursussen en andere nascholingsactiviteiten voor het gebruik van digitale hulpmiddelen bij studenten met dyslexie. Voor het mbo varieert het onderwerp van de nascholing van een brede oriëntatie op hulpmiddelen bij dyslexie en andere lees- en spellingproblematiek (in de vorm van een studiedag), tot projectcoördinatie Dyslexie en ICT en beleid & implementatie Dyslexie-ICT (in de vorm van een driedaagse cursus). Lexima biedt een basismodule ook via e-learning aan. De doelgroep van de nascholing is breed.

5. Conclusies en aanbevelingen

De eerste onderzoeksvraag richtte zich op de factoren die op dit moment spelen op het gebied van professionalisering in Nederlands (met ict) in het mbo. Aan de kant van de vragers, de mbo -scholen die professionalisering van mbo-taaldocenten op de agenda hebben, is geen behoefte aan scholing met een civiel effect. Bij- en nascholing, eventueel afgesloten met een certificaat van deelname, is voldoende.

Wanneer het gaat om de inzet van digitale hulp- en leermiddelen in de klas leeft bij mbo- scholen het gevoel dat er meer uit het beschikbare instrumentarium gehaald kan worden dan er nu gebeurt. Het gebruik ervan is niet optimaal; factoren die daarbij een rol spelen zijn (gebrek aan) kennis en tijd. De oplossing voor het gebrek aan kennis wordt gezocht in vormen van informeel leren en teamleren: door ervaringen en inzichten te delen, leren collega's van en met elkaar.

Aan de kant van de aanbieders valt op dat er een tweedeling lijkt op te treden, tussen taaldidactische cursussen enerzijds, en cursussen gericht op (het leren kennen van, het gebruik van) digitale leer- en hulpmiddelen anderzijds. Idealiter gaan taaldidactische cursussen ook in op ict als hulp- en leermiddel, en besteden ict-cursussen ook aandacht aan didactiek. Hier lijkt ruimte voor verbetering te zijn.

De tweede onderzoeksvraag draaide om kansrijke modellen voor scholing. In dit onderzoek werd een initiatief beschreven waarin een docentenopleiding (hbo) en drie mbo- scholen gezamenlijk een aanbod voor zowel initiële als post-initiële scholing van mbo-docenten Nederlands hebben ontwikkeld. Door alle cursussen te laten verzorgen door een duo bestaande uit een hbo-docent en een mbo-docent, vindt leren op veel niveaus gelijktijdig plaats. Binnen het hbo groeit de kennis en ervaring omtrent het vak van docent Nederlands in het mbo, het mbo wordt gevoed met theoretische achtergronden en verdiepende informatie.

6. Tot slot

Welke perspectieven kunnen geschetst worden rondom scholing voor mbo-docenten Nederlands, al dan niet gebruikmakend van ict? Uit de interviews met mbo- scholen komt een aantal knelpunten naar voren die door het bestaande aanbod aan nascholing nauwelijks worden geadresseerd. Met name het goed omgaan met digitale omgevingen, het optimaal benutten van de mogelijkheden ervan binnen een didactische context, en ook het gebruiken van de informatie die een dergelijk systeem levert over studentprestaties, lijken nog weinig aan bod te komen. Scholing die hierop een antwoord biedt, kan niet anders dan maatwerk zijn: deze vraag, die op meer plaatsen klinkt, gaat over de inpassing van een specifiek systeem in een specifieke gebruikscontext. Op dit moment wordt vooral gewerkt met teamleren, en andere vormen van informeel leren, die onder de noemer van 'implementatie' plaatsvinden binnen de mbo- scholen.

Links naar informatie

Link	Omschrijving
www.kennisnet.nl/onderzoek/vier-in-balans-monitor	Website van Kennisnet over Vier in Balans.
4w.kennisnet.nl	4W is het wetenschappelijke tijdschrift van Kennisnet over opbrengsten en werking van ict in het onderwijs.
www.aanbodoverzichttaalenrekenen.nl	Op deze site kunt u terecht voor aanbod voor mbo op het gebied van rekenen, Nederlands en moderne vreemde talen: <ul style="list-style-type: none">- leermiddelen- ondersteuning- nascholing- toetsen- volgsystemen
www.tioschrijven.nl	Een webbased programma, gericht op de veelzijdige ontwikkeling van schriftelijke taalvaardigheden.
taalmbo.wikiwijs.nl	Deze website biedt de mogelijkheid om digitaal leermateriaal te zoeken voor taalonderwijs in het mbo.
http://www.lexima.nl/algemeen/dyslexie	Op deze website kunt u informatie vinden over ict-oplossingen voor lees- en leerproblemen zoals dyslexie.
www.taaldocent-academie.nl	De Academie voor mbo-taaldocenten is een initiatief van het Koning Willem I College, ROC Tilburg, ROC Ter Aa en de vakgroep Nederlands en het lectoraat Taalbeleid en diversiteit van Fontys Lerarenopleiding Tilburg. De Academie heeft als doel om door middel van opleiding en professionalisering bij te dragen aan de kwaliteit van het onderwijs Nederlands in het mbo.

Bijlage 1. Vragenlijst interview met ROC Taalcoördinator

Naam geïnterviewde: _____

Datum interview: _____

Functie/rol geïnterviewde binnen ROC: _____

Achtergrond: (opleiding - aantal jaren ervaring in het mbo) _____

De volgende vragen gaan over het vak Nederlands zoals dat op uw school wordt verzorgd. We vragen naar de inzet van digitale leermiddelen voor Nederlands, hoe deze ingezet worden om te differentiëren tussen studenten en welke behoefte aan ondersteuning er op dit gebied is. Onder digitale leermiddelen verstaan we hulpmiddelen die studenten hulp/ondersteuning bieden om hun taalvaardigheid te verbeteren. Een digitale leeromgeving waarop studenten documenten kunnen uitwisselen valt hier dus buiten.

Beantwoord de vragen zoveel mogelijk vanuit de ervaringen van de vakgroep Nederlands.

1. Op welke manier wordt er op dit moment binnen de opleidingen gedifferentieerd voor het vak Nederlands? Wat zijn jullie ervaringen hiermee? Denk aan de volgende manieren van differentiatie:
 - o op instructie: sommige studenten krijgen meer/uitgebreidere instructie dan andere studenten.
 - o op inhoud/leerstof: de aangeboden stof is niet voor alle studenten gelijk.
 - o op product: niet alle studenten leveren een zelfde soort product op. Of: niet alle studenten werken met hetzelfde product. Sommigen krijgen ondersteuning door gebruik van een specifiek hulpmiddel.
 - o op tempo: sommige studenten krijgen meer tijd om iets af te ronden.
 - o op doel: de gestelde doelen verschillen tussen studenten
 - o naar extra zorg: zwakkere studenten krijgen extra ondersteuning buiten de lessen.
 - o naar toetsing of beoordeling: sommige studenten worden op een andere manier getoetst of beoordeeld.
2. Welke digitale leermiddelen voor Nederlands worden binnen de school ingezet? Voor welke taaldomeinen? Zie lijstje hieronder voor de meest gebruikte ict-leermiddelen*.
3. Welke andere digitale middelen rondom taal worden (daarnaast) gebruikt? Bijvoorbeeld: outline-tool voor het schrijven van teksten, dyslexie software, online taaloefeningen bijvoorbeeld <http://taalmbw.wikiwijs.nl/>
4. A. Hoe worden deze digitale leermiddelen ingezet?
 - o Schoolbreed of docentaafhankelijk? Alleen bij bepaalde opleidingen of niveaus? BBL en BOL-studenten?
 - o Tijdens de reguliere lessen Nederlands of als extra begeleiding? Alleen voor uitvallers of alle studenten?
 - o In welke mate maken studenten hier -buiten de verplichte tijd- gebruik van?
 - o Is de docent Nederlands aanwezig voor vragen? Wordt hier door studenten gebruik van gemaakt?
4. B. Met welk doel worden deze leermiddelen ingezet?
 - o Ter aanvulling van/ondersteuning bij de methode? (extra oefenen)
 - o Ter vervanging van een methode op papier
 - o Een manier om te differentiëren.
 - o Een manier om te remediëren.
 - o Om snel meer zicht te krijgen op het niveau van individuele studenten

5. Indien ict-leermiddelen ingezet worden om te differentiëren: wat vindt u van deze manier van differentiëren?
Wat zijn de praktijkervaringen?
 - o Is het een zinvol hulpmiddel? Voor alle studenten?
 - o Is het voldoende adaptief?
 - o Geeft het voldoende goede feedback aan de student?
6. Wat wordt er met de individueel verzamelde gegevens gedaan? (Informatie over niveau / vooruitgang van individuele studenten; foutenanalyse die geregistreerd wordt door de software)
7. Waar lopen u en uw collega's tegenaan als het gaat om differentiëren met een ict-leermiddel? Krijgt u hier ondersteuning/scholing voor? Zo ja, door wie, hoe vaak, op welke manier?
8. Aan welke ondersteuning/scholing heeft u (nog meer) behoefte als het gaat om differentiëren met daarbij de inzet van ict-leermiddelen? Wat zijn de wensen, ook vanuit uw collega's? Welke vorm, welke omvang?
Zie voor een globaal scholingsaanbod op het gebied van Nederlands:
<http://www.aanbodoverzichttaalenrekenen.nl/gegevens.php?tabel=66>
Voor dyslexie specifiek: <http://www.lexima.nl/algemeen/dyslexie>

*Meest gebruikte ict-leermiddelen (bron: ICT-toepassingen voor taal en rekenen in het mbo, Kennisnet, 2012)

Tabel 8 – Gebruik ict-toepassingen voor taal door docenten/coaches/coördinatoren (n=317)

Taal	Zelf in gebruik	Bij collega's in gebruik
Via Starttaal	174	203
Taalblokken	39	59
www.nieuwsbegrip.nl	39	47
Muiswerk werkwoordspelling	14	17
Muiswerk lezen	12	15
vaktraject	12	12
Muiswerk begrijpend lezen	11	13
Muiswerk basisspelling	11	17
Beterspellen.nl	8	2
Muiswerk schoolwoorden	6	10
Taal de baas	6	3
Taalperfect	6	2
Muiswerk praktijkgericht lezen	4	10
Taal op niveau Nederlands	4	7
NU Nederlands	3	7
Muiswerk argumenteren	3	4
Jufmelis.nl	3	1
Eigen gemaakt materiaal	2	3
bruurTaal	2	2
Boeken uitgeverij PAK	2	0
GPS Nederlands	2	0
Taalwijzer	1	0
Hoogspanning	1	0
Beter leren en schrijven	1	0
Instruct	0	1

Bijlage 2. Vragenlijst interview met Expert

Naam geïnterviewde: _____

Datum interview: _____

Organisatie: _____

Functie/rol geïnterviewde binnen deze organisatie _____

Achtergrond (*ervaring in/met mbo*): _____

De volgende vragen gaan over het vak Nederlands zoals dat op mbo- scholen 's wordt verzorgd. We vragen naar de inzet van digitale leermiddelen voor Nederlands, hoe deze ingezet worden om te differentiëren tussen studenten en welke behoefte aan ondersteuning er op dit gebied is. Onder digitale leermiddelen verstaan we hulpmiddelen die studenten hulp/ondersteuning bieden om hun taalvaardigheid te verbeteren. Een digitale leeromgeving waarop studenten documenten kunnen uitwisselen valt hier dus buiten.

1. Hoe wordt er volgens u in het mbo over het algemeen gedifferentieerd bij het vak Nederlands? Denk aan de volgende manieren van differentiatie:
 - op instructie: sommige studenten krijgen meer/uitgebreidere instructie dan andere studenten.
 - op inhoud/leerstof: de aangeboden stof is niet voor alle studenten gelijk.
 - op product: niet alle studenten leveren een zelfde soort product op. Of: niet alle studenten werken met hetzelfde product. Sommigen krijgen ondersteuning door gebruik van een specifiek hulpmiddel.
 - op tempo: sommige studenten krijgen meer tijd om iets af te ronden.
 - op doel: de gestelde doelen verschillen tussen studenten
 - naar extra zorg: zwakkere studenten krijgen extra ondersteuning buiten de lessen.
 - naar toetsing of beoordeling: sommige studenten worden op een andere manier getoetst of beoordeeld.
2. Welke knelpunten op het gebied van differentiëren komt u tegen in het mbo? Waar lopen docenten tegenaan? Welke oplossingsmogelijkheden ziet u?
3. Wat is uw indruk van de digitale leer- en hulpmiddelen die worden ingezet in het mbo? Hoe is de kwaliteit (bv. adaptiviteit, kwaliteit van de feedback)?
4. Met welk doel worden ict-leermiddelen in het mbo ingezet volgens u?
 - Ter aanvulling van/ondersteuning bij de methode? (extra oefenen)
 - Ter vervanging van een papieren methode
 - Een manier om te differentiëren.
 - Een manier om te remediëren.
 - Om snel meer zicht te krijgen op het niveau van individuele studenten
5. Wat is uw indruk van de manier waarop in het mbo met ict-leermiddelen wordt omgegaan? Wordt het ict-leermiddel optimaal ingezet? Maken docenten bijvoorbeeld voldoende gebruik van de gegevens over het niveau en de vooruitgang van studenten? Krijgen studenten voldoende begeleiding van de docent tijdens het werken met het hulpmiddel?
6. Wat zijn verbeterpunten in de manier waarop docenten de ict-leermiddelen inzetten? Waar ontbreekt het aan bij de docenten Nederlands in het mbo om op adequate wijze met hulp van ict-middelen te differentiëren tussen studenten?

7. Aan welke soort ondersteuning/scholing is volgens u behoefte op dit gebied?

Zie voor een globaal scholingsaanbod op het gebied van Nederlands:

<http://www.aanbodoverzichttaalenrekenen.nl/gegevens.php?tabel=66>

Voor dyslexie specifiek: <http://www.lexima.nl/algemeen/dyslexie>

Bijlage 3. Overzicht geïnterviewde personen

Naam	Instelling	Rol binnen de instelling
Thea de Ruijter	ROC de Leijgraaf	Docent aan het Centrum Taal en rekenen, specifiek voor remediërend onderwijs
Femmy Eerden	Landstede	Projectleider taal ROC-breed
Hermine Grubben	ROC Nijmegen	Coördinator taal en rekenen, lid van de werkgroep taal en rekenen, materiedeskundige Nederlands
Marjon Sanders	Koning Willem 1 College	Taalcoördinator, werkzaam bij de Academy for Teaching and Learning (ROC-breed)
Saskia Huybers	ROC ter AA	Onderwijskundig adviseur Nederlands/rekenen (ROC-breed)
Marianne Driessen	CINOP	Senior manager
Lies Alons	ITTA	Senior adviseur

COLOFON

Auteurs: Roos Scharten, Marian Bruggink – Expertisecentrum Nederlands

Eindredactie: Kennisnet, Zoetermeer

mei 2014

Sommige rechten voorbehouden

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(s) en uitgever van Kennisnet geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden.

Creative commons

Naamsvermelding 3.0 Nederland

(CC BY 3.0)

De gebruiker mag:

- Het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven
- Remixen - afgeleide werken maken

Onder de volgende voorwaarde:

- Naamsvermelding
De gebruiker dient bij het werk de naam van Kennisnet te vermelden (maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemt met uw werk of uw gebruik van het werk).

Stichting Kennisnet

Paletsingel 32
2718 NT Zoetermeer

Postbus 778
2700 AT Zoetermeer

T 0800 - 32 12 233
E info@kennisnet.nl
I kennisnet.nl